

اثربخشی آموزش حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی بر صمیمیت زناشویی و شادکامی افراد متأهل

محمد رضا احمدی^۱، سید حسین دستیاران^۲، محمد حسین آیشم^۳

چکیده

زمینه و هدف: خانواده بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی است و آگاهی از حقوق و تکالیف شرعی می‌تواند به استحکام آن کمک کند. پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلام بر صمیمیت زناشویی و شادکامی افراد متأهل انجام شد.

روش بررسی: این مطالعه نیمه تجربی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل اجرا شد. از میان افراد متأهل شاغل در دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال ۱۴۰۳، ۱۲۰ نفر از کارکنان متأهل به صورت داوطلبانه انتخاب و به طور تصادفی در دو گروه آزمایش (۶۰ نفر) و کنترل (۶۰ نفر) گمارده شدند. گروه آزمایش در ۱۰ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای آموزش حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلام (تدوین شده توسط سید علی آیت) شرکت کردند. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه‌های شادکامی آکسفورد OHI (۱۹۹۰) و صمیمیت زناشویی بهشتیان (۱۳۹۰) جمع‌آوری و با آزمون تی زوجی و تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر با استفاده از نرم‌افزار آماري SPSS26 تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که آموزش حقوق همسران به طور معناداری باعث افزایش نمرات صمیمیت زناشویی و شادکامی در گروه آزمایش شده است ($p < 0/001$). در حالی که در گروه کنترل تغییر معناداری مشاهده نشد.

نتیجه‌گیری: آموزش حقوق متقابل همسران مبتنی بر دیدگاه اسلامی می‌تواند به عنوان یک مداخله مؤثر در بهبود کیفیت روابط زناشویی و افزایش شادکامی افراد متأهل به کار گرفته شود. ادغام این آموزش‌ها در برنامه‌های مشاوره خانواده و دوره‌های پیش از ازدواج پیشنهاد می‌شود.

کلمات کلیدی: حقوق متقابل همسران، شادکامی، صمیمیت زناشویی.

۱. دانشیار گروه روانشناسی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم، ایران. M.r.ahmadi@iki.ac.ir
0009-0007-2410-2799

۲. * نویسنده مسئول، سطح سوم حوزه علمیه، مرکز تخصصی امام حسین ع، شیراز، ایران. shohada10461@gmail.com
0009-0006-4430-0197

۳. دانشجوی دکتری روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. Mh.ayashm72@gmail.com
0009-0001-1980-6050

مقدمه

خانواده، نخستین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی است که شخصیت افراد را شکل می‌دهد و نیازهای زیستی، روانی و معنوی آنان در آن تأمین می‌شود. به همین جهت، در اسلام نظام خانواده از جایگاه بسیار والایی برخوردار است (شجاعی و همکاران، ۱۴۰۲). تا قرن‌ها، در تعامل زن و مرد در نظام خانواده مشکل خاصی وجود نداشت و هر یک با پیروی از نسل پیشین، وظایف خود را انجام می‌دادند. هر جامعه به تناسب فرهنگ و آداب خود، وظایفی را بر عهده زوجین می‌گذاشت و در مقابل حقوقی را برای آنان در نظر می‌گرفت. با گذر زمان، ادیان مختلف نیز همین شیوه‌ها را با اصلاحات جزئی تأیید می‌کردند و اسلام به عنوان کامل‌ترین دین، این مسیر را با دقت و جامعیت بیشتری ادامه داد (طاهری بیاتانی، ۱۴۰۱). با شکل‌گیری نهاد ازدواج، تفاوت‌های حقوقی میان زن و مرد در آن آشکار می‌شود (نیک‌خوی منفرد و همکاران، ۱۴۰۴). پس از انعقاد عقد نکاح، هر یک از زوجین در برابر دیگری دارای حقوق و تکالیفی اعم از مالی و غیرمالی می‌شوند (اسدی و همکاران، ۱۴۰۴). اسلام حقوق همسران را بر پایه عدالت و تفاوت‌های فطری تنظیم کرده است (مطهری، ۱۴۰۴). در اسلام، حقوق و تکالیف از اهمیت بسیاری برخوردارند و شناخت آن‌ها در بهبود روابط انسانی، به ویژه روابط زناشویی، نقش مهمی دارد. از جمله مهم‌ترین حقوق متقابل می‌توان به رعایت اصل معاشرت به معروف، احترام و محبت، همکاری و تعاون و آراستگی ظاهری اشاره کرد (سترج و رضائیان حق، ۱۴۰۱). به طور کلی، حقوق در اصطلاح عبارت است از مجموعه قواعدی که تنظیم‌کننده و حاکم بر روابط اشخاص در جامعه معین است (آمدی و محمدی، ۱۴۰۱). در این میان، حقوق خانواده شاخه‌ای از علم حقوق است که به بررسی قواعد و مرزهای حقوقی ناظر بر نهاد خانواده می‌پردازد. در نظام‌های حقوقی شرق و غرب، برای موضوعاتی چون ازدواج، تعهدات زوجین، احترام متقابل و طلاق، مقرراتی

محمد رضا احمدی و همکاران

متناسب با ارزش‌ها و باورهای فرهنگی وضع شده است (بورقانی فراهانی، ۱۴۰۲). نظام حقوقی ایران که به طور عمده مبتنی بر فقه امامیه شکل گرفته، بر تمایز میان زن و مرد در بسیاری از احکام خانوادگی تأکید دارد (نیک‌خوی منفرد و همکاران، ۱۴۰۴). برای درک عقلانیت حاکم بر این نظام حقوقی، باید جهان‌بینی و انسان‌شناسی اسلام و عقلانیتی که بر آن استوار است، تبیین شود. عقلانیت حاکم در ایران، موسوم به «عقلانیت توحیدی»، شاکله‌ای کاملاً متفاوت با عقلانیت مادی دارد؛ زیرا در این نگرش، انسان باور دارد که تمام هستی مخلوق موجودی لایتناهی است که برای تمامی شئون زندگی انسان، برنامه‌ای کامل ارائه داده است (حسینی و همکاران، ۱۴۰۴). روابط زوجین از جمله موضوعاتی است که با گذشت زمان و تحولات اجتماعی دستخوش تغییر می‌شود و در نتیجه، انتظار می‌رود احکام مربوط به آن نیز متناسب با شرایط و نیازهای جدید مورد بازنگری قرار گیرند (طاهری بیاتانی، ۱۴۰۱). برای دستیابی به خانواده‌ای متعادل و برخوردار از روابط صمیمی، باید فرهنگ‌سازی هدفمندتری انجام شود تا زنان و مردان با عشق، ایثار و شناخت دقیق حقوق و تکالیف خود، مسئولیت‌های زناشویی را به بهترین شکل ایفا کنند (بورقانی فراهانی، ۱۴۰۲). متأسفانه عدم آگاهی از این حقوق، اغلب به تعارضات و کاهش رضایت زناشویی می‌انجامد. پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که آموزش مهارت‌های ارتباطی می‌تواند روابط زوجین را بهبود بخشد (محمدی‌وند و همکاران، ۱۴۰۰)؛ اما تمرکز ویژه بر حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی کمتر مورد بررسی تجربی قرار گرفته است.

شادکامی افراد از مهم‌ترین مؤلفه‌های زندگی است و تحت تأثیر عوامل مرتبط زیادی مانند سلامت جسمی و روانی (سماواتی و همکاران، ۲۰۲۵)، حمایت اجتماعی (هلیول^۱

1. Helliwell

و همکاران، ۲۰۲۴)، ویژگی‌های شخصی و خانوادگی (وی^۱ و همکاران، ۲۰۲۴)، سبک زندگی سالم، احساسات مثبت، مشارکت در فعالیت‌های خاص، آرزوهای زندگی، تحصیلات، سن، شغل، درآمد، شخصیت و غیره قرار دارد (مایاسکینه^۲ و همکاران، ۲۰۲۴). این پدیده به عنوان یک نیاز اساسی انسان در فرهنگ‌های مختلف شناخته می‌شود (روی و کونوار^۳، ۲۰۲۰). شادمانی ماهیتی ذهنی و وابسته به زمینه دارد؛ بنابراین، نمی‌توان آن را به صورت تک بعدی (مانند افزایش درآمد) سنجید (بهرا^۴ و همکاران، ۲۰۲۴). رایج‌ترین رویکرد برای سنجش آن، ارزیابی‌های ذهنی افراد از کیفیت زندگی‌شان است (چوی و چوی^۵، ۲۰۲۵). معنای شادکامی از فردی به فرد دیگر متفاوت است. فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد آن را حالتی از احساس یا ابراز لذت تعریف می‌کند (جونگ^۶ و همکاران، ۲۰۲۵). این حالت شامل احساسات امید، خوش بینی و رضایت است و از درک زندگی به عنوان امری معنادار و پاداش‌دهنده ناشی می‌شود (جاسوال^۷ و همکاران، ۲۰۲۴). شادکامی نشان‌دهنده رفاه روانی در نتیجه زندگی سالم و معنادار و پر از فرصت‌هایی برای پیشرفت شخصی است (سینگ^۸ و همکاران، ۲۰۲۳) و چهار بُعد دارد که عبارتند از لذت، مشارکت، معنا و زندگی متعادل (حمجا^۹ و همکاران، ۲۰۲۵). به گفته سلیگمن، شادمانی مجموع تمام شادی‌های کوچک هر روز است. این دیدگاه بر اهمیت بررسی کلی آن تأکید می‌کند، جایی که از طریق تجربیات متعدد روزانه ساخته می‌شود (کوئستا^{۱۰} و

همکاران، ۲۰۲۴). از منظر اسلامی و با استناد به آیات قرآن کریم، این حالت به عنوان احساس گشایش و انبساط خاطر تعریف شده که ناشی از دریافت نعمت‌ها یا پیروزی‌های معنوی و مادی است. شادی حقیقی در قرآن با رضایت پایدار، آرامش و گسترش روحی همراه است (حیدری و همکاران، ۱۴۰۳). شادکامی نه تنها به عنوان یک جزء ذاتی از رفاه فردی در نظر گرفته می‌شود، بلکه با پیامدهای اجتماعی قابل توجهی نیز مرتبط است (وینهوون^{۱۱} و همکاران، ۲۰۲۱)، به طوری که تمام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و سیاسی انسان در راستای دستیابی به این هدف قرار دارند (آگراوال^{۱۲} و همکاران، ۲۰۲۴). تحقیقات مختلف نشان داده‌اند که شادی مزایایی در طیف وسیع‌تری دارد (ایسترلین^{۱۳}، ۲۰۱۴)؛ علاوه بر مزایای فردی، افرادی که شادمانی بیشتری را تجربه می‌کنند، از رفاه بهتر و طول عمر طولانی‌تری نیز برخوردارند (حمجا^{۱۴} و همکاران، ۲۰۲۵).

یکی از انگیزه‌های اصلی انسان‌ها برای ازدواج، تحقق صمیمیت است (دهقانی دولت‌آبادی و همکاران، ۲۰۲۶). صمیمیت زناشویی عامل اساسی در استحکام و حفظ پیوندهای زناشویی است و بر سلامت زوجین (عبدلی و همکاران، ۲۰۲۵) و رشد و پیشرفت اعضای خانواده کمک می‌کند (فرج‌نیا و همکاران، ۱۴۰۲). افراد، تمایل زیادی به احساس صمیمیت و دوست‌داشتنی بودن از سوی دیگران دارند و ازدواج به منظور تأمین نیاز به عشق و صمیمیت انجام می‌شود (الن^{۱۵} و همکاران، ۲۰۲۲). صمیمیت به حس نزدیکی، شباهت و ارتباط عاشقانه یا عاطفی با شخص دیگر اشاره دارد. این امر مستلزم درک عمیق متقابل، به اشتراک گذاشتن افکار و احساسات است

1. Wei
2. Majauskiene
3. Roy & Konwar
4. Behera
5. Choi & Choi
6. Jung
7. Jaswal
8. Singh
9. Hamja
10. Cuesta

11. Veenhoven
12. Agrawal
13. Easterlin
14. Hamja
15. Allen

اثربخشی آموزش حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی بر...

و به عنوان گواهی بر دوستی و پیوندهای مشترک بین افراد عمل می‌کند (سالار فرد و همکاران، ۲۰۲۵). صمیمیت مؤلفه بسیار مهمی در ازدواج است و موجب ثبات و استحکام روابط بین زوجین می‌شود (جونزاروسکی^۱ و همکاران، ۲۰۱۹). فردی که میزان صمیمیت بالاتری در روابط تجربه می‌کند، می‌تواند خود را به شیوه بهتری در روابط عرضه کند و نیازهای خود را به شکل موثرتری به شریک و همسر خود ابراز نماید (باگاروزی^۲، ۲۰۱۶). صمیمیت به توانایی ارتباط‌گیری با دیگران با حفظ فردیت تعریف می‌شود. این گونه تعاریف مبتنی بر خویش‌نهادن حکایت از آن دارد که فرد به سطحی از رشد فردی دست‌یافته که می‌تواند با دیگران رابطه صمیمانه برقرار کند. می‌توان صمیمیت را توانایی شناخت خود در حضور دیگران دانست، (گاتمن^۳، ۲۰۱۷). صمیمیت به نزدیکی و ارتباط عاطفی بین زوجین اشاره دارد و شامل توانایی ابراز عشق، اعتماد، آسیب‌پذیری و محبت از نظر جسمی و عاطفی است (نحمیا^۴ و همکاران، ۲۰۲۶). صمیمیت یک نزدیکی، تشابه و رابطه شخصی عاشقانه یا هیجانی با شخص دیگر است که مستلزم شناخت و درک عمیق از فرد و همین‌طور بیان افکار و احساساتی است که نشانه تشابه آن‌ها با یکدیگر است (لابریکیو و ویزمن^۵، ۲۰۱۹). باگاروزی صمیمیت را با نه بعد صمیمیت عاطفی، روانشناختی، عقلانی، جسمانی، جنسی، معنوی زیبایی‌شناختی، اجتماعی-تفریحی و فعلی معرفی کرده است. برای هر شخص با توجه به تفاوت‌های فردی، میزان نیاز به صمیمیت و ابعاد نه‌گانه آن متفاوت از دیگران است. با در نظر گرفتن این تفاوت‌هاست که می‌توان متوجه شد که چرا برخی از زوجها که نیاز کلی‌شان برای صمیمیت از نظر شدت نیاز

مشابه است، هنوز از تجربه صمیمیت در رابطه‌شان رضایت ندارند (باگاروزی، ۲۰۰۱؛ ترجمه آتش پور و اعتمادی، ۱۳۸۵). با وجود تأکید منابع اسلامی بر حقوق متقابل همسران، مرور نظام‌مند پیشینه نشان می‌دهد که پژوهش‌های تجربی با طراحی کار آزمایشی میدانی برای سنجش اثربخشی آموزش این حقوق بر پیامدهای روان‌شناختی زناشویی به‌ویژه صمیمیت و شادکامی، به‌طور جدی غایب است. مطالعات موجود بر مهارت‌های ارتباطی عمومی (محمدی‌وند و همکاران، ۱۴۰۰)، درمان هیجان‌مدار (حامدی و همکاران، ۱۳۹۲) یا رویکردهای شناختی-رفتاری متمرکز بوده‌اند. همچنین در مطالعات معدودی که به حقوق زوجین اشاره شده، بیشتر جنبه‌های فقهی و حقوقی (مانند نفقه، مهریه و تمکین) به‌صورت نظری بررسی گردیده است (اسدی و همکاران، ۱۴۰۴؛ نیک‌خوی منفرد و همکاران، ۱۴۰۴) و کمتر پژوهشی بسته آموزشی منسجمی مبتنی بر «حقوق متقابل» از دیدگاه اسلام را طراحی و آزمون کرده است. این خلأ زمانی بحرانی‌تر می‌شود که می‌دانیم فقدان آگاهی از همین حقوق، یکی از عوامل خاموش اما مؤثر در کاهش صمیمیت و شادکامی زوجین است؛ بنابراین، پژوهش حاضر با هدف طراحی و آزمون تجربی اثربخشی بسته آموزشی حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی بر صمیمیت زناشویی و شادکامی افراد متأهل انجام شد تا پاسخی برای این پرسش فراهم آورد: آیا آموزش حقوق اسلامی همسران می‌تواند به عنوان یک مداخله مؤثر و بومی در بهبود صمیمیت و شادکامی زناشویی افراد متأهل به کار رود؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها، شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون و گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اعضای هیئت علمی جوان، کارکنان اداری و پرستاران متأهل ۲۰ تا ۳۵

1. Gonczarowski
2. Bagarozzi
3. Gottman
4. Nehemiah
5. Labrecque & Whisman

ساله‌ی شاغل در دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال ۱۴۰۳ بود که بر اساس آمار اداره منابع انسانی دانشگاه، تعداد آن‌ها ۴۷۰ نفر گزارش شد. دلیل انتخاب این جامعه، برخورداری از ویژگی‌های نسبتاً همگن از نظر وضعیت شغلی، سطح تحصیلات، شرایط اقتصادی و فرهنگی است که می‌توانند در میزان صمیمیت و شادکامی زوجین تأثیرگذار باشند. پس از نصب پوستر فراخوان و ارسال پیامک سراسری به همه کارکنان واجد شرایط، از این جامعه، ۱۲۰ نفر از کارکنان متأهل به صورت داوطلبانه انتخاب شدند؛ و به‌طور تصادفی در دو گروه آزمایش (۶۰ نفر) و گروه کنترل (۶۰ نفر) گمارده شدند.

معیارهای ورود عبارت بودند از: متأهل بودن و گذشت حداقل یک سال از آغاز زندگی مشترک، بازه‌ی سنی بین ۲۰ تا ۳۵ سال برای هر یک از افراد، اشتغال رسمی یا قراردادی در دانشگاه علوم پزشکی شیراز (اعم از اعضای هیئت‌علمی، کارکنان اداری و پرستاری)، سکونت مشترک با همسر در زمان انجام پژوهش، داشتن سلامت روان نسبی بر اساس مصاحبه‌ی کوتاه مقدماتی (GHQ) و نداشتن سابقه‌ی اختلالات روان‌پریشی، اعتیاد یا مصرف داروهای روان‌گردان. معیارهای خروج شامل ابتلا به اختلالات روانی شدید نظیر افسردگی حاد، دوقطبی یا اعتیاد به مواد مخدر، درگیری در مراحل جدایی، طلاق عاطفی یا عقد موقت، غیبت در بیش از دو جلسه از دوره‌ی آموزشی، تمایل نداشتن به ادامه‌ی همکاری در طول فرایند پژوهش، بروز شرایط خاص خانوادگی (مانند بیماری شدید، فوت نزدیکان یا تغییر محل کار) که می‌توانست بر نتایج اثر بگذارد.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه صمیمیت بهشتیان: مقیاس صمیمیت بهشتیان توسط بهشتیان در سال ۱۳۹۰ با هدف سنجش میزان صمیمیت زناشویی طراحی شد. این مقیاس شامل ۲۴ گویه

است که با مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای از «خیلی کم» تا «خیلی زیاد» نمره‌گذاری می‌شود. نمره کل بین ۲۴ تا ۱۲۰ متغیر است و نمرات بالاتر بیانگر سطح صمیمیت بیشتر در زوجین است. این ابزار دارای پنج خرده‌مقیاس اصلی است: صمیمیت عاطفی که بیانگر ابراز محبت و همدلی بین همسران است، صمیمیت فکری که به اشتراک‌گذاری افکار و عقاید اشاره دارد، صمیمیت جنسی که رضایت از روابط جنسی را نشان می‌دهد، صمیمیت معنوی که همسویی در باورها و ارزش‌های دینی را ارزیابی می‌کند و صمیمیت جسمانی که به نزدیکی فیزیکی و لمسی مربوط می‌شود. بهشتیان (۱۳۹۰) پایایی این مقیاس را با آلفای کرونباخ بالای ۰/۸۵ گزارش نمود که نشان‌دهنده قابلیت اعتماد بالای ابزار است. همچنین در مطالعات ایرانی مختلف، همسانی درونی این پرسشنامه با آلفای کرونباخ بین ۰/۸۰ تا ۰/۹۰ گزارش شده است. میزان ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ در این پژوهش ۰/۸۸ به دست آمد.

پرسش‌نامه شادکامی آکسفورد: مقیاس شادکامی آکسفورد توسط آرگایل و لودر سال ۱۹۹۰ با هدف سنجش میزان شادکامی کلی افراد طراحی شد. این مقیاس شامل ۲۹ گویه است که با مقیاس لیکرت چهاردرجه‌ای از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» نمره‌گذاری می‌شود. این ابزار دارای شش خرده‌مقیاس اصلی است: رضایت از زندگی (گویه‌های ۳، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۴، ۱۷، ۲۴) که بیانگر ارزیابی کلی فرد از کیفیت زندگی خود است؛ شادی (گویه‌های ۱، ۲، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۶، ۲۹) که به عواطف مثبت و نشاط روانی اشاره دارد؛ عزت نفس (گویه‌های ۷، ۱۳، ۱۶، ۲۵، ۲۸) که توانایی فرد در ارزش‌گذاری به خود را نشان می‌دهد؛ آرامش (گویه‌های ۱۲، ۱۵، ۱۸) که بیانگر حالت تعادل هیجانی است؛ کنترل (گویه‌های ۴، ۱۰، ۱۱، ۲۷) که به مهارت مدیریت موقعیت‌ها اشاره دارد؛ و کارآمدی (گویه ۲۰) که انگیزش درونی برای دستیابی به اهداف را ارزیابی می‌کند. نمره کل بین صفر تا ۸۷ متغیر است

اثربخشی آموزش حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی بر...

پروتنکل مداخله آموزشی: برنامه آموزشی استفاده شده در این پژوهش، بر اساس بسته «حقوق همسران از دیدگاه اسلام» تدوین شده توسط سید علی آیت طراحی شد. این برنامه در ۱۰ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای (به جز جلسه اول که ۴۵ دقیقه بود) به صورت گروهی اجرا گردید. محتوای جلسات شامل آموزش حقوق مشترک (حسن معاشرت، حفظ حریم، فرزندآوری) و حقوق اختصاصی همسران (سرپرستی، تمکین، مهریه، نفقه، حقوق جنسی و عاطفی) با رویکرد اسلامی و به شیوه ترکیبی (سخنرانی، بحث گروهی، ایفای نقش، تمرین‌های زوجی و کاربرگه) بود. خلاصه جلسات در جدول ۱ ارائه شده است.

و نمرات بالاتر بیانگر سطح شادکامی بیشتر در فرد است. این ابزار دارای شش خرده‌مقیاس اصلی است: رضایت از زندگی که بیانگر ارزیابی کلی فرد از کیفیت زندگی خود است، شادی که به عواطف مثبت و نشاط روانی اشاره دارد، عزت نفس که توانایی فرد در ارزش گذاری به خود را نشان می‌دهد، آرامش که بیانگر حالت تعادل هیجانی است، کنترل که به مهارت مدیریت موقعیت‌ها اشاره دارد و کارآمدی که انگیزش درونی برای دستیابی به اهداف را ارزیابی می‌کند. آرگایل و لو (۱۹۹۰) پایایی این مقیاس را با آلفای کرونباخ ۰.۹۰ گزارش نمودند که نشان‌دهنده قابلیت اعتماد بالای ابزار است. همچنین در ایران همسانی درونی این پرسشنامه توسط میرشاهی و همکاران (۱۴۰۴)، با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه و ۰/۸۶ گزارش شد. میزان ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ در این پژوهش ۰/۸۵ به دست آمد.

جدول ۱: خلاصه جلسات آموزشی بسته حقوق همسران از دیدگاه اسلام

جلسات	محتوای جلسات
جلسه اول	در این جلسه، کلیات اولیه حقوق همسران در اسلام معرفی شد. نقش رعایت حقوق متقابل در ایجاد آرامش و استحکام زندگی زناشویی بررسی گردید. افراد با اهمیت مسائل حقوقی به عنوان پایه تفاهم مشترک آشنا شدند.
جلسه دوم	مفهوم حسن معاشرت به عنوان یکی از مهم‌ترین حقوق مشترک تبیین شد. دیدگاه اسلام و روان‌شناسی در خصوص رفتار نیکو و محبت‌آمیز با همسر مقایسه گردید. تمرین‌هایی برای تقویت معاشرت مثبت در زندگی روزمره ارائه شد.
جلسه سوم	حفظ اسرار و حریم خصوصی خانواده به عنوان حق مشترک همسران مورد تأکید قرار گرفت. پیامدهای نقض حریم و اهمیت اعتماد متقابل از منظر دینی و روان‌شناختی بحث شد. راهکارهایی برای ایجاد فضای امن عاطفی در خانواده آموزش داده شد.
جلسه چهارم	حقوق مشترک در فرزندآوری و فرزندپروری از دیدگاه اسلام بررسی شد. نقش مشترک والدین در تربیت سالم فرزندان با رویکرد روان‌شناختی تحلیل گردید. افراد با اصول مشترک در تصمیم‌گیری درباره تعداد فرزندان و روش‌های تربیتی آشنا شدند.
جلسه پنجم	سرپرستی و رهبری خانواده به عنوان حق و مسئولیت مردان معرفی شد. دیدگاه اسلام و روان‌شناسی در خصوص مدیریت عادلانه و حمایتگر خانواده تبیین گردید. خانم‌ها با انتظارات مشروع از سرپرستی همسر و نقش خود در همکاری آشنا شدند.
جلسه ششم	مفهوم تمکین در روابط زناشویی از منظر فقهی و روان‌شناختی توضیح داده شد. حدود و شرایط تمکین متقابل و تأثیر آن بر صمیمیت بررسی گردید. خانم‌ها با حقوق و تکالیف خود در این زمینه و راه‌های ایجاد تعادل آشنا شدند.
جلسه هفتم	مهریه به عنوان حق مالی و عاطفی زنان در اسلام مورد بحث قرار گرفت. اهمیت مهریه در ایجاد امنیت و احترام متقابل از دیدگاه روان‌شناسی تحلیل شد. آقایان با فلسفه مهریه و نحوه تعیین و پرداخت مناسب آن آشنا گردیدند.
جلسه هشتم	نفقه به عنوان مسئولیت مالی مردان و حق زنان تبیین شد. مبانی دینی و روان‌شناختی تأمین نیازهای مادی و عاطفی خانواده بررسی گردید. آقایان با حدود نفقه و تأثیر آن بر احساس امنیت زنان آشنا شدند.
جلسه نهم	حقوق جنسی زنان در چارچوب اسلامی و روان‌شناختی مورد تأکید قرار گرفت. اهمیت رضایت متقابل و نقش آن در سلامت روابط زناشویی بحث شد. آقایان با تکالیف خود در تأمین نیازهای جنسی همسر و ایجاد صمیمیت آشنا گردیدند.
جلسه دهم	حقوق عاطفی زنان مانند محبت، توجه و ابراز احساسات معرفی شد. دیدگاه اسلام و روان‌شناسی در خصوص نیازهای عاطفی و تأثیر آن بر شادکامی بررسی گردید. آقایان با راهکارهای عملی برای تقویت پیوند عاطفی و رضایت همسر آشنا شدند.

روش اجرا

پس از تصویب در معاونت پژوهش مرکز و اخذ مجوزهای لازم از معاونت دانشگاه، آمار جامعه از اداره منابع انسانی دریافت شد. پوستر فراخوان در تابلوی اعلام بخش‌ها نصب و پیامک سراسری به کارکنان واجد شرایط ارسال گردید. داوطلبان پس از تأیید معیارهای ورود (مطابق بخش روش پژوهش) انتخاب شدند. پیش‌آزمون برای هر دو گروه اجرا شد. سپس گروه آزمایش در ۱۰ جلسه برنامه آموزشی (جدول ۱) شرکت کرد. گروه کنترل هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد. بلافاصله پس از جلسه دهم، پس‌آزمون از هر دو گروه به عمل آمد.

ملاحظات اخلاقی

پژوهش حاضر با رعایت موازین اخلاقی انجام شد که شامل موارد زیر است: الف) اصل تحقیق و انتشار، بدین معنا که اهداف پژوهش برای شرکت‌کنندگان توضیح داده شد؛ ب) رعایت حریم خصوصی و محرمانگی، از جمله حفظ اطلاعات شرکت‌کنندگان در پژوهش؛ و ج) اخذ رضایت آگاهانه و آگاه‌سازی درباره امکان انصراف شرکت‌کنندگان در هر مرحله از پژوهش. د) گروه کنترل در این مدت هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد لذا برای رعایت اصول اخلاقی، محتوای جلسات پس از پایان پژوهش در اختیار گروه کنترل قرار گرفت.

به‌منظور بررسی داده‌ها و تجزیه و تحلیل نتایج، از روش‌های آمار توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار و توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی آزمودنی‌ها استفاده شد. در بخش آمار استنباطی، برای مقایسه نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون درون هر گروه، از آزمون t زوجی و برای مقایسه الگوی تغییر نمرات بین دو گروه آزمایش و کنترل در مراحل مختلف سنجش، از تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده گردید. پیش از اجرای آزمون‌های اصلی، برای بررسی مفروضه‌های آماری، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف جهت ارزیابی نرمال بودن توزیع

داده‌ها و از آزمون لون جهت بررسی برابری واریانس‌ها در دو گروه استفاده شد. نتایج این آزمون‌ها نشان داد که پیش‌فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها در دو نوبت سنجش برقرار است و شرط برابری واریانس‌ها نیز رعایت شده است؛ بنابراین، استفاده از آزمون‌های پارامتریک مناسب تشخیص داده شد.

یافته‌ها

در این پژوهش، ۱۲۰ فرد متأهل از کارکنان شاغل در دانشگاه علوم پزشکی شیراز شرکت داشتند که به‌صورت تصادفی در دو گروه آزمایش (۶۰ نفر) و کنترل (۶۰ نفر) جای‌دهی شدند. میانگین سنی شرکت‌کنندگان ۲۸/۴ سال (با دامنه ۲۰ تا ۳۵ سال) بود. از نظر سطح تحصیلات، ۶۲ نفر (۵۱/۷ درصد) دارای مدرک کارشناسی، ۴۶ نفر (۳۸/۳ درصد) کارشناسی ارشد و ۱۲ نفر (۱۰ درصد) دکتری تخصصی بودند. از نظر وضعیت شغلی، ۱۲ نفر (۱۰ درصد) عضو هیئت‌علمی، ۶۸ نفر (۵۶/۷ درصد) کارمند اداری و ۴۰ نفر (۳۳/۳ درصد) پرستار بودند. میانگین مدت زندگی مشترک شرکت‌کنندگان ۵/۲ سال (با دامنه ۱ تا ۱۰ سال) بود. همچنین، ۸۲ نفر (۶۸/۳ درصد) دارای فرزند و ۳۸ نفر (۳۱/۷ درصد) بدون فرزند بودند. میانگین و انحراف معیار نمرات متغیرهای شادکامی و صمیمیت در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون برای هر دو گروه در جدول ۱ ارائه شده است.

اثربخشی آموزش حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی بر...

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی شادکامی و صمیمیت در گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	گروه	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
		میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
شادکامی	آزمایش	48/3	6/2	62/7	5/8
	کنترل	47/9	5/9	48/5	6/1
صمیمیت	آزمایش	82/5	8/4	104/3	7/6
	کنترل	81/9	8/1	83/2	7/9

زنشویی از ۸۲/۵ به ۱۰۴/۳ افزایش یافت، درحالی‌که در گروه کنترل تغییرات معناداری مشاهده نشد. این نتایج نشان‌دهنده تأثیر مثبت آموزش حقوق همسران بر اساس دیدگاه اسلامی بر صمیمیت زنشویی و شادکامی افراد متأهل در گروه آزمایش و ثبات نسبی یا تغییرات ناچیز در گروه کنترل است.

جدول ۲ میانگین و انحراف معیار نمرات شادکامی و صمیمیت را در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون برای دو گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد. در مرحله پیش‌آزمون، میانگین نمرات شادکامی و صمیمیت زنشویی در دو گروه مشابه و فاقد تفاوت چشمگیر بود. پس از اجرای مداخله، میانگین نمرات شادکامی در گروه آزمایش از ۴۸/۳ به ۶۲/۷ و نمرات صمیمیت

جدول ۳. نتایج آزمون تی زوجی برای مقایسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون در گروه آزمایش

متغیر	گروه	میانگین تفاوت (پیش‌آزمون - پس‌آزمون)	انحراف معیار تفاوت‌ها	T	df	سطح معناداری
شادکامی	آزمایش	-14/4	6/8	-8/42	59	P < 0.001
	کنترل	-0/6	3/2	-0/38	59	0/71
صمیمیت	آزمایش	-21/8	8/5	-10/15	59	P < 0.001
	کنترل	-1/3	4/1	-0/51	59	0/61

افزایش شادکامی و صمیمیت در این گروه است. در مقابل، در گروه کنترل که هیچ مداخله‌ای دریافت نکرده بود، تفاوت معناداری در نمرات مشاهده نشد.

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که در گروه آزمایش، تفاوت معناداری بین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون در هر دو متغیر شادکامی ($P < 0/001$) و صمیمیت ($P < 0/001$) تفاوت معناداری وجود دارد. این یافته بیانگر تأثیر مثبت آموزش بر

جدول ۴: نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای مقایسه اثر گروه و زمان بر متغیرهای وابسته

متغیر	منبع تغییر	مجموع مربعات	df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری	مجدور انا
شادکامی	زمان	2890/5	1	2890/5	68/42	P < 0/001	0/54
	گروه × زمان	1875/3	1	1875/3	44/38	P < 0/001	0/43
صمیمیت	زمان	7120/8	1	7120/8	85/68	P < 0/001	0/59
	گروه × زمان	4580/6	1	4580/6	55/12	P < 0/001	0/48

برای مقایسه تغییرات بین گروهی در طول زمان، از آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده شد. نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که اثر اصلی زمان برای هر دو متغیر شادکامی ($F=68/42$, $P<0/001$, $\eta^2=0/54$) و صمیمیت ($F=85/68$, $P<0/001$, $\eta^2=0/59$) معنادار است. همچنین اثر تعاملی گروه $\times$ زمان برای شادکامی ($F=44/38$, $P<0/001$, $\eta^2=0/43$) و صمیمیت ($F=55/12$, $P<0/001$, $\eta^2=0/48$) نیز معنادار به دست آمد. این یافته‌ها حاکی از آن است که تغییرات نمرات شادکامی و صمیمیت در گروه آزمایش به‌طور معناداری بیشتر از گروه کنترل بوده و مداخله آموزشی تأثیر قوی بر متغیرهای مورد مطالعه داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی بر صمیمیت زناشویی و شادکامی افراد متأهل انجام شد. نتایج نشان داد که آموزش حقوق همسران به‌طور معناداری منجر به افزایش نمرات شادکامی و صمیمیت زناشویی در گروه آزمایش شد، در حالی که گروه کنترل تغییر معناداری را نشان نداد. همچنین اثر تعاملی گروه $\times$ زمان در تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای هر دو متغیر معنادار بود و اندازه اثرهای به‌دست‌آمده (مجذور اتا بین $0/43$ تا $0/59$) حاکی از تأثیر مداخله بود. این یافته‌ها به‌روشنی نشان می‌دهند که آگاه‌سازی زوجین از حقوق و تکالیف شرعی متقابل، می‌تواند به‌عنوان یک عامل کلیدی در بهبود کیفیت روابط زناشویی عمل کند.

در جستجوی انجام‌شده، مطالعه‌ای یافت نشد که مستقیماً اثربخشی بسته آموزشی «حقوق متقابل همسران از دیدگاه اسلامی» را بر صمیمیت و شادکامی زناشویی مورد بررسی قرار داده باشد. با این حال، پژوهش‌هایی که به بررسی اثربخشی آموزش‌های مبتنی بر مهارت‌های ارتباطی، رویکردهای

شناختی-رفتاری و درمان هیجان‌مدار بر ابعاد مختلف کیفیت زناشویی پرداخته‌اند، به‌عنوان نزدیک‌ترین شواهد تجربی قابل‌مقایسه با یافته‌های پژوهش حاضر محسوب می‌شوند. در این راستا، نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های محمدی‌وند و همکاران (۱۴۰۰) که نشان دادند آموزش مهارت‌های زندگی بر مؤلفه‌های رضایت زناشویی زنان متأهل تأثیر مثبت دارد، همسو است. همچنین با نتایج مطالعه حامدی و همکاران (۱۳۹۲) که اثربخشی رویکرد درمان هیجان‌مدار را بر افزایش صمیمیت زناشویی و خودکارآمدی زوج‌های دانشجوی تأیید کردند، همخوانی دارد. علاوه بر این، یافته‌های پژوهش حاضر با مطالعه شریفیان و همکاران (۱۳۹۳) که نشان دادند آموزش برنامه ارتباط زوج‌ها بر کیفیت زندگی و صمیمیت زناشویی زنان ناراضی از زندگی زناشویی تأثیر معناداری داشته است، همسو است. همچنین پژوهش دهقان‌نژاد و نجفی (۱۳۹۶) که به‌صورت نظری حقوق مالی، عاطفی و جنسی را از مهم‌ترین حقوق زن در قرآن معرفی کرده‌اند، از نظر محتوایی با رویکرد پژوهش حاضر هماهنگی دارد، هرچند ماهیت آن توصیفی-تحلیلی بوده و نه تجربی.

یافته‌های پژوهش حاضر به شکلی بنیادی تأکید می‌کنند که ادغام ابعاد حقوقی، اخلاقی و معنوی مبتنی بر منابع اسلامی در آموزش‌های خانواده، صرفاً یک انتقال دانش ساده نیست، بلکه سازوکاری چندسطحی و یکپارچه ایجاد می‌کند که به‌صورت هم‌زمان بر مؤلفه‌های شناختی، هیجانی و رفتاری روابط زوجین اثر می‌گذارد. در سطح شناختی، هنگامی که زوجین با حقوق و تکالیف متقابل آشنا می‌شوند، نظام باورها و کدهای تفسیری آن‌ها نسبت به رفتار همسر بازسازی می‌شود. در این فضا، فرد نقش خود را نه صرفاً یک «طرف معامله در یک رابطه دوطرفه»، بلکه یک «مسئول و امانت‌دار شریک زندگی» در برابر خداوند و همسر می‌داند. این تغییر نگرش که برخاسته از عقلانیت توحیدی است، چارچوبی منسجم برای درک

متقابل و تعدیل داوطلبانه انتظارات شکل می‌دهد. در نتیجه این بازسازی شناختی، سوءبرداشت‌های رایج در روابط (که اغلب ناشی از ذهن‌خوانی‌های منفی یا انتظارات غیرواقع‌بینانه است) از بین رفته و به تبع آن، فراوانی و شدت تعارضات روزمره کاهش می‌یابد. در سطح هیجانی و رفتاری، در چنین بستری شادکامی زناشویی نه تنها از طریق مکانیسم سلبی (یعنی کاهش تنش، فرسایش و ناسازگاری) افزایش می‌یابد، بلکه از طریق مکانیسم‌های ایجابی قدرتمندی نظیر رشد احساس ارزشمندی ذاتی، تحکیم امنیت روانی و تجربه مثبت از بودن در رابطه، تقویت می‌شود. از منظر روان‌شناسی مثبت‌گرا، فرد زمانی به شادکامی پایدار و رضایت از زندگی دست می‌یابد که نظام ارتباطی خود را ساختارمند، منصفانه، پیش‌بینی‌پذیر و معنادار ارزیابی کند. آموزش حقوق اسلامی با تبیین دقیق مرزها، تکالیف و پاداش‌های معنوی، دقیقاً چنین ساختار امن و پیش‌بینی‌پذیری را برای زوجین فراهم می‌آورد که خروجی مستقیم آن، آرامش روانی و انبساط خاطر است.

از سوی دیگر، تحلیل عمیق‌تر داده‌ها نشان می‌دهد که آموزش حقوق متقابل همسران با مبنا قرار دادن و تأکید بر اصولی غنی مانند عدالت دستوری، احسان بی‌منت، مدارای بین‌فردی، رعایت حدود الهی، مهربانی اصیل و مسئولیت‌پذیری متعهدانه، بنیانی مستحکم برای شکل‌گیری و دوام صمیمیت پایدار زناشویی ایجاد می‌کند. صمیمیت یک پدیده پویاست و زمانی در ابعاد عاطفی، جنسی و روان‌شناختی عمیق می‌شود که زن و مرد در تعاملات روزانه احساس کنند تکریم می‌شوند، امنیت دارند، نیازهای اصیل آن‌ها دیده می‌شود و شریک زندگی‌شان نسبت به حقوق، دغدغه‌ها و احساسات آنان حساسیت بالایی نشان می‌دهد (گاتمن و گاتمن^۱، ۲۰۱۷). آموزه‌های جامع اسلامی، با تکیه بر دستورات مؤکد در زمینه خوش‌رفتاری عملی، خوش‌گویی و کلام

ترمیمی، رعایت دقیق حقوق عاطفی و حتی توجه ویژه به حقوق جنسی و ارضای بسنده نیازهای فیزیکی زن و مرد، زمینه‌ای ارگانیک را فراهم می‌کنند که رابطه از سطح تعاملات مکانیکی و سطحی فراتر رود. این مسأله، رابطه زوجین را به یک نظام دل‌بستگی امن و عاطفی تبدیل می‌کند. بر اساس نظریه‌های مدرن دل‌بستگی و رویکردهای بین‌فردی، چنین دل‌بستگی ایمنی، از یک سو میزان اعتماد متقابل را به اوج می‌رساند و از سوی دیگر، نرخ «خودافشایی هیجانی» (بیان بدون ترس نیازها و آسیب‌پذیری‌ها) را افزایش می‌دهد (ما و کلارک^۲، ۲۰۲۲)؛ که این دو مؤلفه، از قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های صمیمیت زناشویی هستند؛ بنابراین، مداخله حاضر نه تنها تراز آگاهی‌های ذهنی افراد متأهل را ارتقا داده، بلکه ساختار عمیق سبک‌های ارتباطی، کیفیت تبادلات عاطفی-لمسی و راهبردهای مواجهه با چالش‌های زندگی را دگرگون ساخته است؛ زنجیره‌ای از تغییرات ساختاری که مجموعاً به رشد جهشی و معنادار صمیمیت و شادکامی در گروه آزمایش منجر شده است.

با وجود یافته‌های امیدوارکننده، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی مواجه بود که باید در تفسیر نتایج موردتوجه قرار گیرد. نخست و مهم‌تر از همه، نمونه پژوهش از میان کارکنان دانشگاه علوم پزشکی شیراز با سطح تحصیلات (کارشناسی و بالاتر) و وضعیت اقتصادی-اجتماعی نسبتاً همگن انتخاب شده است. این امر تعمیم‌پذیری نتایج به کلیه افراد متأهل ایرانی (به‌ویژه افراد با سطح تحصیلات پایین‌تر، ساکن شهرهای کوچک یا روستاها، یا با وضعیت اقتصادی متفاوت) را به شدت محدود می‌کند؛ بنابراین، هرگونه توصیه برای اجرای گسترده این برنامه در سطح کلان و ملی باید با احتیاط فراوان صورت گیرد و نیازمند انجام مطالعات تکمیلی با نمونه‌های متنوع‌تر است. همچنین، استفاده از ابزارهای خودگزارشی (پرسشنامه)

2. Ma & Clark

1. Gottman & Gottman

ممکن است تحت تأثیر تمایل اجتماعی پاسخ‌دهندگان (تمایل به نشان دادن وضعیت بهتر از آنچه هست) یا عدم خودآگاهی کامل آنان از احساسات و روابط خود قرار گرفته باشد.

در نهایت، با توجه به یافته‌های این پژوهش و با در نظر گرفتن محدودیت‌های ذکر شده، می‌توان نتیجه گرفت که آموزش حقوق متقابل همسران مبتنی بر دیدگاه اسلامی، به عنوان یک مداخله بومی، فرهنگ بنیاد و مؤثر می‌تواند در بهبود صمیمیت زناشویی و افزایش شادکامی افراد متأهل به کار گرفته شود. با این حال، به دلیل محدودیت‌های نمونه‌گیری، توصیه به تعمیم احتیاط‌آمیز نتایج می‌شود و پیش از اجرای گسترده این برنامه در سطح کلان، نیاز به مطالعات بیشتر با نمونه‌های متنوع‌تر از نظر تحصیلات، وضعیت اقتصادی، منطقه جغرافیایی و قومیت وجود دارد. بر اساس نتایج این پژوهش، به مشاوران خانواده، روان‌شناسان و متولیان حوزه خانواده پیشنهاد می‌شود که از این آموزش‌ها در قالب دوره‌های پیش از ازدواج، کارگاه‌های آموزش خانواده و برنامه‌های مشاوره زناشویی در مراکز مشاوره و نهادهای مذهبی-فرهنگی استفاده کنند. همچنین به پژوهشگران آتی توصیه می‌شود مطالعات طولی با دوره پیگیری حداقل شش ماهه، مقایسه این بسته با سایر رویکردهای مؤثر و پژوهش‌های کیفی برای درک عمیق‌تر مکانیسم‌های تأثیرگذاری این آموزش‌ها را در دستور کار خود قرار دهند.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافی ندارند.

سپاسگزاری و تشکر

بدین وسیله از تمامی افرادی که در پژوهش حاضر یاریگر پژوهشگران بودند، سپاسگزاری می‌شود.

Reference

1. Abdoli, S, Khazaei, S, Fazli, F, & Pilehvari, S. (2025). Infertility-related stress and marital intimacy among infertile couples undergoing in vitro fertilization treatment in Western Iran: A cross-sectional study. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*: X, 26, 100384. <https://doi.org/10.1016/j.eurox.2025.100384>
2. Agrawal, S, Sharma, N, Dhayal, K. S, & Esposito, L. (2024). From economic wealth to well-being: exploring the importance of happiness economy for sustainable development through systematic literature review. *Quality & Quantity*, 58(6), 5503-5530. <https://doi.org/10.1007/s11135-024-01892-z>
3. Allen, S, Hawkins, A. J, Harris, S. M, Roberts, K, Hubbard, A, & Doman, M. (2022). Day-to-day changes and longer-term adjustments to divorce ideation: Marital commitment uncertainty processes over time. *Family Relations*, 71(2), 611-629. <https://doi.org/10.1111/fare.12599>
4. Amadi, M, & Mohammadi, D H. (2022). Women's Rights and the Media. *Jurisprudence and legal studies of media*, 4(Autumn and Winter 2022), 7-27. [Persian]
5. Asadi, Z, Ebnetorab, M, & Moghtadaei, F. (2025). Application of the No-Harm Rule in the Rights of Spouses. *Strategic Studies of Jurisprudence and Law*, 7(5), 107-122. [Persian]
6. Bagarozzi, A. (2016). Characteristics of long – term first marriage. *Journal of mental health counseling*, 15, 445-460
7. Bagarozzi, D. (2006). *Afzayesh-e sarmiyyat dar ezdevaj [Increasing intimacy in marriage]* (H. Atashpour & A. Etemadi, Trans.). Esfahan: Islamic Azad University, Khorasgan Branch. (Original work published 2001. [Persian])
8. Behera, D. K, Padmaja, M, & Dash, A. K. (2024). Socioeconomic determinants of happiness: Empirical evidence from developed and developing countries. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 109, 102187. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2024.102187>
9. Bourghani Farahani, A. (2024). Family Rights in the Holy Qur'an with Sadra's Approach. *SADRĀ'I WISDOM*, 12(1), 173-181. <https://doi.org/10.30473/pms.2024.69795.2057> [Persian]
10. Cuesta-Valiño, P, Penelas-Leguía, A, López-Sanz, J. M, & Ravina-Ripoll, R. (2024). Job satisfaction and happiness keys in the prosocial behavior of citizens in Europe. *BMC psychology*, 12(1), 524. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-01972-7>
11. Dehghanidowlatabadi, S, Pallathadka, H, Ismail, S. M, Abdullaev, D, Ibrahim, F. M, & Prasad, K. D. V. (2025). Moderating effect of interpersonal mindfulness between marital conflict and marital intimacy among Iranian married individuals. *Brain and Behavior*, 15(3), e70392. <https://doi.org/10.1002/brb3.70392>
12. Dehqan Nejad, R, & Boştan (Najafi), H. (2017). Hoquq va vaza'ef-e hamsari va madari-ye zanan az didgah-e Quran [The rights and duties of wife and motherhood of women from the perspective of the Quran]. *Quarterly Journal of Quranic Studies*, 8(32), 29-58. [Persian]
13. Easterlin, R. A. (2014). Happiness and economic growth—the evidence. In *Global handbook of quality of life: Exploration of well-being of nations and continents* (pp. 283-299). Dordrecht: Springer Netherlands. [Link]
14. Farajnia, S, Beliad, M. R, Hosseinian, S, & Hosseinzadeh Taghvaei, M. (2023). Modeling marital adaptability based on communication patterns and sexual relationship performance mediated by spiritual attitude. *Applied Family Therapy Journal*, 4(2), 258-278. <http://noo.rs/hlJSd> [Persian]
15. Gonczarowski, Y. A, Nisan, N, Ostrovsky, R, & Rosenbaum, W. (2019). A stable marriage requires communication. *Games and Economic Behavior*, 118: 626- 647. <https://doi.org/10.1016/j.geb.2018.10.013>
16. Gottman, J, & Gottman, J. (2017). The Natural Principles of Love. *Journal of Family Theory & Review*, 9, 7–26. <https://doi.org/10.1111/jftr.12182>
17. Gottman, J, & Gottman, J. (2017). The natural principles of love. *Journal of Family Theory & Review*, 9(1), 7-26. <https://doi.org/10.1111/jftr.12182>
18. Hamed, B, Shafiabadi, A, Navabinejad, S, & Delavar, A. (2013). The Effectiveness of Emotionally Focused couple Therapy on Marital Intimacy and Self- efficacy in Students, *Educational Administration Research Quarterly*, 4(3), 43-56. <https://www.magiran.com/p2168328> [Persian]
19. Hamja, M. A, Hasan, M, Rashid, M. A, & Shourov,

- M. T. H. (2025). Exploring happiness factors with explainable ensemble learning in a global pandemic. *Plos One*, 20(1), e0313276. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0313276>
20. Helliwell, J. F, Huang, H, Shiplett, H, & Wang, S. (2024). Happiness of the younger, the older, and those in between. [Link]
21. Heydari, M, Ghadiri, F, Yaali, R, & Bahram, A. (2025). The effect of dual-task training and rhythmic aerobics on cognitive function in women with MS. *Scientific Journal of Rehabilitation Medicine*, 14(3), 388-403. <https://doi.org/10.32598/SJRM.14.3.3323> [Persian]
22. hosseini, S N and rezaeian koochi, M . (2025). Rereading women's rights in the light of monotheistic rationality and material rationality with an emphasis on the concepts of liberalism. (e220504). *Journal of Legal Research*, e220504 <https://doi.org/10.48300/jlr.2025.511767.2897> [Persian]
23. Jaswal, N, Sharma, D, Bhardwaj, B, & Kraus, S. (2024). Promoting well-being through happiness at work: a systematic literature review and future research agenda. *Management decision*, 62(13), 332-369. <https://doi.org/10.1108/MD-08-2023-1492>
24. Jung, S, Shin, H, & Lee, H. (2025). Longitudinal analysis of happiness changes in nature-based travel. *Annals of Tourism Research*, 114, 104017. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2025.104017>
25. Labrecque, T, & Whisman, M. (2019). Extramarital Sex and Marital Dissolution: Does Identity of the Extramarital Partner Matter, *Journal of Family Process*, 9, 271-287. <https://doi.org/10.1111/famp.12472>
26. Ma, L, & Clark, E. M. (2022). Self-disclosures in Romantic Relationships. *Routledge*. <https://doi.org/10.4324/9780367198459-REPRW36-1>
27. Majauskiene, D, Istomina, N, Valanciene, D, Dadeliene, R, Sidlauskienė, A, Auksťikálnis, T, ... & Skurvydas, A. (2024). Factors influencing students' happiness, vitality, and self-esteem. *Frontiers in psychology*, 15, 1463459. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1463459>
28. Mottahari, M. (2025). *Nezam-e hoquq-e zan dar Islam [The system of women's rights in Islam]*. Sadra Publications. [Persian]
29. Muhammadi Vand M H, Beyrami M, Nazari V, Ghaffari O. (2021). Life Skills Training on the Components of Marital Satisfaction in Married Women. *MEJDS*, 11, 192-204. <http://jdisabilstud.org/article-1-2717-fa.html> [Persian]
30. Nehemiah, E, Ortese, P. T, & Igbo, H. I. (2026). Spousal Communication as Correlate of Intimacy and Home Management among Working Class Couples in Taraba and Adamawa States, Nigeria. *Advances in Law, Pedagogy, and Multidisciplinary Humanities*, 4(1), 1-9. [Link]
31. Nik-Khoye Monfared, F, Noorshargh, J, & Savadkouhi-Far, S. (2025). Examining the Possibility of Spousal Rights Equality in the Structure of Temporary Marriage with a Jurisprudential Approach. *The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law*, 3(4), 1-18. <https://doi.org/10.61838/jecjl.288> [Persian]
32. Roy, R, & Konwar, J. (2020). Workplace happiness: a conceptual framework. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 9(1), 4452-4459. [Link]
33. Salarfard, M, Mahmoudinia, M, Rahimi, M, & Roudsari, R. L. (2025). A systematic review of counselling approaches and their impact on marital intimacy among women and couples experiencing infertility. *BMC psychology*, 13(1), 1089. <https://doi.org/10.1186/s40359-025-03430-4>
34. Samavati, S, Desmet, P. M, & Ranjbar, E. (2025). Happy urban public spaces: a systematic review of the key factors affecting citizen happiness in public environments. *Cities & health*, 9(1), 112-128. <https://doi.org/10.1080/23748834.2024.2358600>
35. Setareg, T, & Rezaeian Hag, M. (2022). Mutual rights of spouses with emphasis on the Alevis way of life. *Ayeen Alavi*, 2(6), 99-111. [Persian]
36. Sharifian, M, Dabir-Moghaddam, M, Hasanzadeh Pashang, S, & Saffarinia, M. (2014). Studying the effectiveness of couples communication training on the quality of life and marital intimacy of women dissatisfied with their marital life in Tehran. *Psychological Studies*, 10(40), 47-78. [Persian]
37. Shojaei, M. S. , Saghay Biri, M. N., Asgari, A. and Tavakkoli, S. (2023). A Conceptual Model of Ta'āmul be Ma'rūf (Interaction in Accordance with Good Conduct) between Spouses Based on Islamic Sources. *Quran and psychology*, 2(1), 165-188. [Persian]
38. Singh, K, Saxena, G, & Mahendru, M. (2023).

- Revisiting the determinants of happiness from a grounded theory approach. *International Journal of Ethics and Systems*, 39(1), 21-35. <https://doi.org/10.1108/IJOES-12-2021-0236>
39. Taheri Bayatiani, M. (2022). The effect of changes caused by time on the rights of couples from a jurisprudential point of view, *Journal of Humanities Islamic Sciences*, 8(30), 31-36. <https://www.magiran.com/p2477162> [Persian]
40. Veenhoven, R, Chipperi, F, Kang, X, & Burger, M. (2021). Happiness and consumption: A research synthesis using an online finding archive. *Sage Open*, 11(1), 2158244020986239. <https://doi.org/10.1177/2158244020986239>
41. Wei, B, Zhao, C, & Luo, M. (2024). Online markets, offline happiness: E-commerce development and subjective well-being in rural China. *China Economic Review*, 87, 102247. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2024.102247>

The Effectiveness of Teaching Mutual Rights of Spouses from an Islamic Perspective on Marital Intimacy and Happiness of Married People

Mohammad reza ahmadi ¹, Seyed hosein Dastyaran ^{2*}, mohammad hosein ayashm ³

Abstract

Background and objective: The family is the most fundamental social institution, and awareness of religious rights and duties can help strengthen it. The present study aimed to investigate the effectiveness of training on the mutual rights of spouses from the perspective of Islam on marital intimacy and happiness of married people.

Methods: This quasi-experimental study was conducted with a pre-test-post-test design with a control group. Among the married people working at Shiraz University of Medical Sciences in 2023, 120 married employees were voluntarily selected and randomly assigned to two experimental groups (60 people) and control (60 people). The experimental group participated in 10 90-minute sessions of training on the mutual rights of spouses from the perspective of Islam (compiled by Seyyed Ali Ayat). Data were collected using the Oxford OHI (1990) and Beheshtian Marital Intimacy (2011) questionnaires and analyzed with paired t-test and repeated measures analysis of variance using SPSS26 statistical software.

Findings: The results showed that spouses' rights education significantly increased marital intimacy and happiness scores in the experimental group ($p < 0/001$). While no significant change was observed in the control group.

Conclusion: Mutual spouses' rights education based on an Islamic perspective can be used as an effective intervention in improving the quality of marital relationships and increasing the happiness of married people. Integrating this education into family counseling programs and premarital courses is recommended.

Keywords: happiness, marital intimacy, Spouses' mutual rights.

1. Associate Professor, Department of Psychology, Imam Khomeini Education and Research Institute, Qom, Iran. M.r.ahmadi@iki.ac.ir, 0009-0007-2410-2799

2*. Corresponding author. Level 3 of Seminary Medicine, Imam Hossein Specialized Center, Shiraz, Iran. shohada10461@gmail.com. 0009-0006-4430-0197

3. Ph.D. Student in Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Mh.ayashm72@gmail.com, 0009-0001-1980-6050